

Hva skal vi si til de minste barna om flodbølgen?

En veiledning til barnehagen

Av Magne Raundalen og Atle Dyregrov

Den aller verste situasjonen

I løpet av de siste dagene er vi allerede blitt kontaktet av flere barnehager som ønsker råd fordi de må forberede seg på at et førskolebarn ikke kommer tilbake til gruppen sin fordi det er savnet etter at den store flodbølgen slo inn over ferieparadiset hvor mor, far og barn på 3 år skulle tilbringe juleferien. Foreldrene overlevde, men barnet forsvant foran øynene på mor og far i vannmassene som plutselig tok dem alle. I et annet tilfelle er et barn på fire år og faren savnet. Fraskilt mor er igjen i Norge. I et tredje tilfelle er det barn på fem år og bestemor som ingen har funnet. I alle disse tre tilfellene er gjenlevende pårørende fortsatt i Thailand på søk etter de savnede barna.

Best med foreldremøte i forkant

Våre råd til barnehagene er helt i tråd med det førskolelærerne tenkte selv, nemlig at de ikke kan late som om ingenting har hendt når de nå møter barnegruppen igjen etter juleferien. Hvis det er mulig foreslår vi at de holder et foreldremøte før barna kom tilbake. Det vil si at de ikke har mye tid på seg. På dette foreldremøtet kan de legge fram for foreldrene den planen de har for det første møtet med barna og den videre oppfølgingen. I gruppen for treåringer kan de si at mammaen og pappaen til "Hanna" har vært på ferie i et land langt borte. Lengre borte enn Afrika. Mange blant de minste barna har hørt om løver i Afrika som er så langt borte at de ikke kan komme hit. Da Hanna og foreldrene satt på stranden og koste seg kom det en kjempebølge og skyllet dem alle av sted. Mamma og pappa klarte å svømme, men de fant ikke igjen Hanna. Hun var borte. Nå leter de etter Hanna, men nå tror de ikke at de finner henne. Men de leter likevel. Kanskje kommer Hanna aldri tilbake til barnehagen fordi hun er død. Alle barna skal få vite hvordan det går med letingen etter henne.

Dialog med foreldrene

Vi gir personalet det råd at de ikke skal legge opp til en diskusjon eller avstemning blant foreldrene om de skal gjøre dette eller ikke. Det vil føre til en helt håpløs situasjon hvis alle foreldrene vil at de skal gjøre det, bortsett fra én som er i mot. De må legge dette fram som barnehagens avgjørelse, men samtidig understreke at de gjerne vil ha innspill fra foreldrene om *hvordan* de samtaler med barna. Det andre formålet med foreldremøtet er at de forbereder foreldrene på å følge opp hjemme, og at de gir tilbakemelding til barnehagen om barnas reaksjoner.

Forklaringen til barna

Rådet til barnehagene som savner en fireåring og en femåring går langs de samme linjene, men for disse aldersgruppene, siden de i praksis er inndelt etter alder, kunne inneholde flere elementer av forklaring. Det gjelder både årsaken til bølgen og noe referanse til det som de har hørt om i nyhetene. Når det gjelder femåringene har de også muligheter til å motta gode nyheter. Det vil si enkle beskrivelser av alt det som Kongen og Statsministeren gjør for å hjelpe de som leter etter noen, de som skal hjem igjen med fly, og de som bor i de landene hvor alle husene er ødelagt. Dersom det ikke er mulig å få berammet et foreldremøte før barna kommer tilbake til barnehagen, ga vi det råd at

foreldrene får et brev med omriss av det planlagte opplegget, og at de har et møte allerede første dag i barnehagen for at foreldrene kan følge opp på hjemmebane. Det viktigste foreldrene skal formidle til barna er at de er helt trygge for at bølgen ikke kommer hit. I barnehagen til femåringen har de nylig hatt en minnestund da ett av barna døde på grunn av sykdom. Vi ga det bestemte råd at de ikke skulle ha en minnestund så lenge de pårørende fortsatt var på leting etter barnet.

Vær rolig

Videre ga vi barnehagen det råd at den som skal legge dette fram for barna må øve på det hun skulle si slik at hun kan gjøre det på en rolig måte. Det vil si at hun må forsøke å unngå sterke ansiktsuttrykk og gråt. Små barn er spesialister i å avlese de voksnes ansikt. Siden de er meget små har foreldrenes ansiktsuttrykk og stemmeleie vært deres referanse til å bedømme om en situasjon er alvorlig og farlig, eller trygg og grei. Selv om det savnede barnet angår hele barnehagen, satte vi en nedre grense på tre år for å eksponere dem for at "Hanna" er borte og at hun kanskje er død. Når det gjelder treåringene i Hannas gruppe, vet vi godt at de bare har vage forestillinger om hva ordet "død" innebærer. Den forklaringen de får er at hun er borte og at hun ikke kommer tilbake. Det samme gjelder fire- femåringene selv om noen blant dem kan ha avansert betydelig i sin forståelse av alvoret. Her vil vi anbefale å være konkret i forklaringen av hva død er; at da kan vi ikke puste mer, da kan vi ikke kjenne vondt lengre og da banker ikke hjertet vårt lengre.

Hva kan små barn forstå av nyheter?

En finsk undersøkelse

For snart 30 år siden gjorde den finske barnepsykiateren Vappu Taipale en pionérundersøkelse blant førskolelærerne. Hun spurte dem kort og godt om de kunne huske at de største barna i løpet av de siste to ukene spontant hadde nevnt store og dramatiske nyheter fra media. Over halvparten blant dem kunne huske tre eller flere episoder. Det barna hadde referert til var tema som krig, sult, naturkatastrofer, sykdommer, branner og tyveri. Tidlig på 80-tallet var det en utbredt frykt for atomkrig, særlig blant amerikanske barn. Forskere slo fast at små barn ned til fem år hadde forestillinger om at alt kunne bli ødelagt og brent opp. I mange land ble det dannet foreldregrupper som kalte seg "foreldre i atomalderen." De slo fast at det var nødvendig å gi trøstens ord til barn fra femårsalderen og oppover.

Seksåringene visste om ozonlaget

På slutten av 80-tallet laget tre studenter i Bergen som sin hovedoppgave en analyse av hva barn svarte på spørsmål knyttet til enkle tegninger. På en av dem satt tre barn på sandkassekanten og i bakgrunnen så man en trailer som kjørte på motorveien. Instruksen lød som følger: "Her ser du tre barn, de snakker om noe veldig viktig, hva er det de snakker om". På en annen tegning så de far som satt med avisen og leste nyhetene, på en tredje var det en mann på tv som leste nyhetene. Instruksen var den samme, nemlig at det gjaldt noe veldig viktig. Mellom en fjerdedel og en tredjedel av seksåringene ga svar som hadde tilknytning til et hovedtema i nyhetene: barna snakket om, far leste om, mannen på nyhetene snakket om forurensning. Over en fjerdedel kjente ordet ozonlaget, og visste at det kunne bli et farlig hull i det. Et spesielt interessant resultat fra denne undersøkelsen kom fram når de sammenlignet barnas svar fra to grupper, en som hadde hatt miljøvern som tema det siste året i barnehagen, og en

som ikke hadde. I praksis fant de ingen forskjeller verken i kunnskap, kjennskap og ordforståelse når det gjaldt tema. Konklusjonen var at media hadde satt dagsorden for de små barna. Den store forskjellen var at de som hadde hatt nyheter om miljøet som tema i barnehagen de visste at mange voksne brydde seg og at det ble gjort mye for å beskytte naturen.

Barn vet mer enn vi tror

Vi nevner disse undersøkelsene, og vi kunne trekke fram flere, fordi det maner oss til å skjerpe vårt gehør for hva barna i barnehagen kommer med av brokker og biter som de har tatt til seg av de siste dagers nyheter fra katastrofen i Asia. Vi kan også nevne at Barne-TV i NRK valgte i tre sendinger å innlede med en forklaring av nyhetene til barna under gisseltakingen av skolen i Beslan. Utgangspunktet var at det var to land som var uvenner, og med avslutning om at Norge forsøkte å hjelpe de landene som kranglet med våpen og at vi var venner med både store og små land. Derfor var det ingen som ville ta oss. Tilbakemeldingene fra foreldrene på dette initiativet var så å si utelukkende positive.

Noen konkrete råd om hva vi skal si

Siden vi ikke har systematiserte erfaringer fra samtaler i barnehagen om store og dramatiske nyheter, forutsetter våre forslag at førskolelæreren prøver seg fram og har planlagt en beroligende retrett dersom barnas reaksjon tilsier det. Vårt utgangspunkt er imidlertid at samtalen med de små barna først og fremst skal være til trøst og forsikring om at de ikke trenger å være redde verken hjemme, i barnehagen eller på stranda. Vi er videre av den oppfatning at det små barn først og fremst reagerer på er at noen har det vondt og at de trenger hjelp og at noen gir dem den hjelpen.

Barn under tre år

Vi foreslår ikke at man sier noe spesielt til barna under tre år dersom de ikke svarer på invitasjonen om å snakke om at de har sett noe på tv som gjorde at de ble redde eller lei seg. Når det gjelder barna mellom tre og fire foreslår vi at man er noe mer direkte. Når man har barnas oppmerksomhet, kan man si at det hendte noe i et land lang borte. Lengre borte enn Afrika. Det kom en stor bølge inn over land og den ødela husene til de som bodde der. Nå skal vi sende penger slik at de kan kjøpe seg nye hus.

Barn mellom fire og fem år

For de mellom fire og fem kan man si det samme, men samtidig innlede en dialog om det de selv har hørt eller sett. På bakgrunn av den reaksjonen man får, kan man enkelt forklare hvorfor vi snakker så mye om dette nå, hvorfor voksne er så opptatt av det, og hvorfor det er så trist. At det er fordi så mange av de som bodde i landet hvor bølgen kom fikk ødelagt alt de eide og fordi så mange er døde. Vi kan også si at det var folk fra vårt land, fra Norge, som hadde reist med fly for å være der på ferie. De har reist hjem igjen, men noen fant de ikke, så de tror vi er druknet. Deretter legger man all vekten på hjelpearbeidet som nå pågår.

Femåringene forstår mye

Femårige gutter som vi har snakket med, visste meget godt hva en klubb var. Så vel Brann som Rosenborg og Lyn. ”Hvis du er født i Oslo må du heie på Lyn.” Når vi fortalte om mange slags klubber, og at det også var noen som het hjelpeklubber, var

svaret straks at ”det er Røde Kors, det er de som hjelper de som ble tatt av bølgen.” De var svært mottagelige for å høre mye mer om hjelpeklubber inkludert verdens hjelpeklubb som heter FN. De lyttet med stor interesse til historien om statskassen som var stappfull av penger fordi vi hadde betalt skatt og Norge hadde solgt olje. De var helt med på at Bondevik, som bestemmer i Norge, skulle hente penger fra statskassen for å hjelpe de som hadde fått ødelagt alt slik at de kunne bygge nye hjem, barnehager og skoler. De fulgte også nøye med på utfylling av en bankgiro med penger som skulle gå til den klubben som het Redd Barna. Kanskje det kunne være en passende avslutning på samtalene nå de første dagene?

Når barn i barnehagen er død eller savnet

Vi har allerede gitt eksempler på hva barnehagen kan gjøre når barn er døde eller savnet. Mange barnehager har allerede praksis og omfattende erfaring med å håndtere dødsfall, og da bør en bygge på denne erfaringen. Vi har annet steds omtalt ulike sider ved små barns sorg (Atle Dyregrov: Små barns sorg. Pedagogisk forum, 1997) som kan være nyttig å ha kjennskap til når barnehagen er direkte rammet. Vi skal ikke gå inn på enkeltsider her, men bare fremholde viktigheten av åpen, sannferdig kommunikasjon, at tapet kan virkeliggjøres og markeres for eksempel med lys ved bildet av den døde og savnede. Vi henviser ellers til litteratur og beredskapsplaner (se www.krisepsyk.no) som er lett tilgjengelige for de barnehagene som ikke har dem.

Som det framgår av det vi har skrevet, vil dialogen med førskolebarna være "et prøve- og feile-prosjekt", fordi vi mangler systematiserte erfaringer som kan veilede oss. Likevel tror vi at barnehagen kan føle seg ganske trygg fordi risikoen for å feile på en slik måte at barna kan ta skade av det, er langt mindre enn muligheten for at man gjør noe viktig og bra.

Kontakt

Alt krisearbeid må ta utgangspunkt i hvordan barna er rammet av flodbølgekatastrofen. Senter for krisepsykologi stiller seg tilgjengelig for de barnehagene som har behov for veiledning framover. Kontakt Senter for krisepsykologi, Fabrikkgaten 5 - 5059 BERGEN. Tlf: 55 59 61 80 - Faks: 55 29 79 17. Epost: cfcrisis@online.no.